

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕХНОЛОГІЯ СПОГАДІВ

Матеріали статті висвітлюють одне з актуальних питань сьогодення, адже в умовах сьогодення суспільство потребує професійної кваліфікованої допомоги від соціальних працівників. Мета даної публікації полягає у розгляді проблеми оновлення освітніх технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери; акцент зроблено на перспективі застосування технології спогадів у майбутній професійній діяльності соціального працівника. Автор статті підкреслює, що сучасна система освіти відповідно підготовки майбутніх соціальних працівників є цілісним видом соціальної освіти, що інтенсивно розвивається завдяки наступним складовим компонентам: прогностичному, концептуально-проектувальному, аксіологічному, управлінському, змістовному, організаційному, технологічному та критеріально-оцінному. І саме означені компоненти можуть бути основою для оновлення технологій, що забезпечують розвиток освіти у соціальній сфері. У статті вказується, що в межах різновиду технологій щодо професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Соціальна робота» можуть бути використані три типи методів: об'єктивно-нові, як результат педагогічної творчості; адаптовані до закладу вищої освіти зарубіжні практики або з інших сфер соціальної та професійної діяльності; традиційні методи, що застосовуються у нових умовах. Автор публікації наводить перелік інноваційних технологій, а саме: проблемні лекції, читання окремих лекцій здобувачами під керівництвом викладача, семінари-дискурси, ігрове та імітаційне моделювання, навчання у природних умовах, виконання завдань у командах, робота з проектування, кейс-навчання, візні заняття, поєднання методів «імітації» та «живої практики», спільні для здобувачів та викладачів дослідницькі, соціальні проекти, участь у грантах та волонтерських акціях, проведення майстер-класів та майстер-студій, залучення здобувачів та викладачів до внутрішньо-організаційного навчання соціальних працівників, проведення тематичних виставок та конкурсів тощо. Також у статті надано детальний опис щодо можливостей застосування у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників технології спогадів на основі методів арт-терапії; наведено приклад використання цієї технології здобувачами під час проходження практики.

Ключові слова: інноваційні технології, технологія педагогічної діяльності викладача, складові компоненти освіти, професійна підготовка, соціальний працівник, технологія спогадів, емоційні тригери, методи арт-терапії.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери здійснюється у закладах вищої освіти за спеціальністю «Соціальна робота». У широкому плані освіта за цією спеціальністю спрямована на надання здобувачам сучасного розуміння соціальних явищ, адже затребуваність у таких знаннях має бути забезпечена в інформаційному, комп'ютеризованому суспільстві. У більш вузькому розумінні – освітня підготовка соціальних працівників має бути спрямована на розвиток у молодих фахівців тих якостей, що сприятимуть збереженню і вдосконаленню соціальної культури особистості та суспільства. Відповідно, головною метою професійної підготовки сучасного соціального працівника полягає у науковому обґрунтуванні процесу формування соціальної свідомості здобувача вищої освіти як активного та відповідального суб'єкта соціальної життєдіяльності.

Мета публікації полягає у розгляді проблеми оновлення освітніх технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери на прикладі застосування технології спогадів у майбутній професійній діяльності соціального працівника.

Сучасна система освіти щодо підготовки майбутніх соціальних працівників є цілісним видом соціальної освіти, що інтенсивно розвивається завдяки наступним складовим компонентам: прогностичному, концептуально-проектувальному, аксіологічному, управлінському, змістовному, організаційному, технологічному та критеріально-оцінному. Зазначені компоненти можуть бути основою для оновлення технологій, що забезпечують розвиток освіти у соціальній сфері.

З приводу трактування поняття «технологія», у словниково-енциклопедичних джерелах його зміст характеризується як використання технічних засобів навчання, як сукупність засобів і методів педагогічного процесу, як проектування педагогічних систем у різних масштабах тощо. Проте, наша увага зосереджена на дослідженнях, що розглядають можливості оновлення технологій підготовки здобувачів вищої освіти.

Варто відзначити, що спочатку у наукових працях педагогічного спрямування вчені не зазначали відмінностей між поняттями «педагогічна технологія», «освітня технологія», «технологія навчання» та «навчальна технологія». У сучасних умовах педагогічну технологію розуміють як послідовну систему дій викладача, що пов'язана з вирішенням педагогічних завдань; планомірне і послідовне втілення на практиці заздалегідь спроектованого педагогічного процесу. Таким чином, педагогічна технологія – це наукове проектування освітнього процесу, реалізація якого гарантує успішний результат педагогічних дій.

Наступним чином зазначимо, що в межах різновиду технологій щодо професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Соціальна робота» можуть бути використані три типи методів:

- об'єктивно-нові, як результат педагогічної творчості;
- адаптовані до закладу вищої освіти зарубіжні практики або з інших сфер соціальної та професійної діяльності;

– традиційні методи, що застосовуються вже у нових умовах.

Освітні технології у професійній підготовці сучасного соціального працівника мають розроблятися як технології, що базуються на освітньому потенціалі усіх суб'єктів освітньо-професійного середовища. Вони мають спиратися на суб'єктний досвід здобувачів вищої освіти, співвідноситися із закономірностями професійного становлення особистості та педагогічними інноваціями, проєктуватися з урахуванням системної діагностики професійної компетентності особистості майбутнього фахівця. Провідним проєктувальником інноваційної освітньої технології залишається викладач закладу вищої освіти, який здійснює конструювання, взаємоузгодження, мотивацію, консультування, рефлексію з усіма суб'єктами освітньо-професійного середовища.

Отже, технологія педагогічної діяльності викладача щодо формування професійної компетентності у майбутнього соціального працівника реалізується за наступними етапами:

– *проєктивний етап*: містить вхідну діагностику усіх ресурсів освітнього процесу; проєктування змісту, форм і методів; проєктування професійної діяльності в аудиторній, поза аудиторній роботі та під час практики;

– *результат першого етапу*: укладання робочих програм освітніх компонентів, виробничої практики, розробка мотиваційних вправ, тестів та інших форм звітності;

– *мотиваційно-інформаційний етап*: забезпечення усією необхідною інформацією, що необхідна для змістовного розуміння запланованої діяльності;

– *результат другого етапу*: знайомство здобувачів вищої освіти з програмою освітніх компонентів та практики, проведення вхідного тестування та мотиваційних тренінгів;

– *етап організації досягнення педагогічної мети*: застосування методів і форм, що дозволяють засвоїти зміст навчального курсу в аудиторіях та поза аудиторіями та реалізувати у ході виробничої практики;

– *результат третього етапу*: реалізовані на практиці проєкти та програми; набуття здобувачами вищої освіти професійних компетентностей та здібностей застосовувати їх в умовах реальної соціальної практики;

– *рефлексивно-оцінний етап*: проведення вихідної діагностики, аналіз результатів діяльності здобувачів та викладачів під час презентацій або захисту програм, виявлення самооцінки педагогічних успіхів, корекція та прогнозування перспективних напрямків соціальної роботи;

– *результат четвертого етапу*: підвищення рівня компетентності у розв'язанні соціальних проблем у всіх суб'єктів освітньо-професійної діяльності; складання перспективних планів спільної діяльності.

У наукових працях вчених [1], [2], [4] до переліку інноваційних технологій належать проблемні лекції, читання окремих лекцій здобувачами під керівництвом викладача, семінари-дискурси, ігрове та імітаційне моделювання, навчання у природних умовах, виконання завдань у командах, робота з проєктування, кейс-навчання, виїзні заняття, поєднання методів «імітації» та «живої практики», де передбачено змістовне навантаження, що дозволяє зробити акцент на практичний бік підготовки майбутніх соціальних працівників за рахунок відпрацювання типових ситуацій в умовах аудиторій. До того ж, до інноваційних технологій підготовки соціального працівника в закладах вищої освіти також належать спільні для здобувачів та викладачів дослідницькі, соціальні проєкти, участь у грантах та волонтерських акціях, проведення майстер-класів та майстер-студій, залучення здобувачів та викладачів до участі у ворк-шопах, до внутрішньо-організаційного навчання соціальних працівників, проведення тематичних виставок та конкурсів тощо.

Оновлення освітніх технологій у професійній підготовці сучасного соціального працівника дозволить підвищити рівень взаємодії між викладачами випускової кафедри та представниками соціальних установ. Розв'язанню завдань взаємодії кафедри, де навчають майбутніх соціальних працівників, соціальних служб та інших організацій сприяє органічне поєднання навчальної, навчально-професійної та професійної діяльності здобувачів вищої освіти, розширює їх досвід, посилює якість підготовки, а також підвищує інноваційний потенціал самих служб та організацій за рахунок наступних аспектів:

– розвитку демократичних відносин, культури, відповідальності та компетентності у всіх суб'єктів освітнього середовища;

– включення здобувачів до колективних, групових та індивідуальних форм виконання завдань у міждисциплінарних командах та бригадах щодо вирішення соціальних проблем населення регіону;

– організації спільних виставок, конкурсів, презентацій проєктів та програм, що вдосконалюють соціальні технології, підвищують ефективність діяльності керівників та фахівців соціальних служб, а також якість надання соціальних послуг;

– стимулювання внутрішньо-організаційного навчання та проведення навчальних семінарів, тренінгів на базах практики;

– проведення дослідницької та експериментальної роботи;

– активізації особистісно-професійного саморозвитку засобами тренінгів, знайомство з успішними моделями регіонального досвіду, інноваційними технологіями тощо.

Одним з яскравих прикладів інноваційних технологій, що, на нашу думку, варто використовувати під час освітньої підготовки соціального працівника, є технологія спогадів. У ході підготовки здобувачів до проходження практики, важливо опрацювати ряд технологій для взаємодії з різними групами клієнтів.

Так, наприклад, серед перспективних способів соціальної допомоги людям з інвалідністю для пошуку власних ресурсів важливого значення набувають спогади. Спогади як внутрішнє, ідеальне надбання, що у загальному плані здатні компенсувати втрату людьми з інвалідністю колишніх соціальних ролей та актуалізувати нові, підтримати високий рівень самооцінки та сприяти пошуку сенсу життя. Підкреслимо, що ця технологія застосовується під час роботи переважно з літніми людьми з інвалідністю. Застосування технології спогадів сприяє сприйняттю людини з інвалідністю як суб'єкта соціальної дії, якому притаманні віра у себе, опора на внутрішній світ, здатність до зміни, саморозвитку, бачення перспективи, багатовимірності існування. Спогади емоційно заповнюють життя людини та водночас є вдалою формою психологічної адаптації, сприяючи емоційному та інтелектуальному комфорту, рятуючи від самотності та депресії. Також технологія спогадів дозволяє проводити корекцію внутрішнього стану, сприяє налагодженню взаємин з друзями, покращення ставлення до суспільства загалом, а також формувати позитивний світогляд, що уможливило оцінювання себе та оточуючих. Застосування такої технології під час проходження практики на базі установ соціального обслуговування громадян похилого віку з інвалідністю дозволить створити відкрите середовище для широкої дискусії та вільного обміну думками, сприятиме розвитку інтелектуальної, пізнавальної, творчої ініціативи даної категорії клієнтів.

Як терапевтична діяльність робота зі спогадами проводиться індивідуально або на під час групової зустрічі у різних формах: розмова, спів пісень часів молодості, використання навичок та умінь під час реалізації творчих проєктів тощо, адже спогади є особливим видом активності, що забезпечує почуття радості та задоволення, підтримку та терапію клієнтів.

В контексті теми нашої публікації технологія спогадів у процесі освітнього підготовки соціальних працівників може бути представлена у складі арт-терапевтичних методів. Спогади можуть бути використані у якості здатності людини до образного сприйняття оточення та впорядкування своїх зв'язків у символістичній формі. Саме тому у ході професійної підготовки майбутніх соціальних працівників доречним є включення у зміст практичних занять окремих елементів арт-терапії, що дозволять реалізувати на практиці не лише технологію спогадів, а й ряд інших. Так, для розробки арт-вправ щодо технології спогадів, для того, щоб навчитися створювати певне естетичне середовище, здобувачам можна пропонувати утворювати добірки художніх творів (картин, музичних творів, композицій квітів і форм, літературних творів). Цілеспрямована побудова естетичного середовища дозволить створити для суб'єкта соціальної роботи умови, що можуть впливати на особистість розвиваючим або компенсуючим чином, а також ліквідувати або полегшити напруження.

Наведемо приклад застосування технології спогадів під час практичного заняття з освітнього компоненту «Соціально-психологічного практикуму». Інформаційна довідка для здобувачів: технологія спогадів неодмінно пов'язана з тригером або з рядом тригерів. Тригер – це випадок чи подія, що є стимулом та ініціює або пришвидшує реакцію чи цикл реакції [3]. Кожна людина має емоційні тригери, тобто такі специфічні ситуації та переживання, що провокують емоційну реакцію. Приємні переживання можуть стати тригером для спогадів про щасливі емоції; деякі пісні та музика здатні викликати приємні спогади про певні щасливі обставини та події, але працюючи з технологією спогадів варто пам'ятати, що складні ситуації та переживання можуть стати тригером для важких емоцій. Кожна з описаних нижче ситуацій викликала певну емоцію: тривогу, радість, розчарування тощо. Кожна емоція викликає можливу фізичну реакцію і можливі когнітивні та поведінкові реакції.

Наведемо приклад вправи «Флешбек». Необхідні засоби і матеріали: папір, ручки, стікери, кольорові олівці. Важливо пам'ятати, що в ситуації флешбеку для заспокоєння використовують фокусування на диханні. Наші спогади / флешбеки – це яскраві, емоційно забарвлені образи, спогади з минулого, що запускаються мимоволі. Тригери – це зовнішні або внутрішні фактори, що безпосередньо беруть участь у запуску флешбеків.

Здобувачам пропонується уявити власні фізичні відчуття, думки, поведінкові реакції та письмово надати їм опис. Для опрацювання пропонується три ситуації:

Ситуація 1: на роботі презентація своїх досягнень перед керівництвом та колегами. Емоція: Тривога. Фізичні відчуття – ... Думки – ... Поведінка – ...

Ситуація 2: успішне складання тесту, іспиту чи вдала співбесіда при прийнятті на роботу. Емоція: радість. Фізичні відчуття – ... Думки – ... Поведінка – ...

Ситуація 3: відмінено подію, на яку Ви дуже чекали. Емоція: розчарування. Фізичні відчуття – ... Думки – ... Поведінка – ...

Після цього викладач звертається до здобувачів: спробуйте звернутися до своїх спогадів, намалуйте їх у вигляді дерева та надайте кожній частині цього дерева (корінням, стовбуру, гілкам, листям) певного значення (важливо про які події згадали, які були враження, емоції, поведінка тощо). Дерево має бути із назвою, можливо, навіть, не звичайною, вигаданою. Кольоровими олівцями потрібно розфарбувати своє дерево. Якщо малюнок вважається завершеним – викладач пропонує перейти до обговорення. Коли вже усі здобувачі висловилися, викладач пропонує уважно переглянути малюнки та якщо є бажання – можна внести зміни до своїх подій або до емоційних реакцій, це також позначаємо олівцями. Після фінального обговорення здобувачам дається порада: щоразу під час повернення до спогадів, коли відчуватимете сильну

емоцію, наприклад, гнів, радість, провину, збентеження, варто спробувати ідентифікувати кожен з аспектів: фізичні відчуття, думки й поведінку. Поділивши емоції на менші частини (як на ображенні дерева: гілки, листя...), значно простіше побачити, як поєднуються між собою ці складові, як вони взаємодіють і як можуть впливати на особистість або на Ваших майбутніх клієнтів у подібних емоціях.

Висновки. Таким чином, процес оновлення інноваційних технологій, що наразі відбувається в закладах вищої освіти, а саме ті, що використовують у теоретичній та практичній підготовці майбутніх соціальних працівників, ми визначаємо як логічно спроектовані способи (форми та методи) взаємодії учасників освітньо-професійного середовища, завдяки чому відбувається активізація спільної діяльності усіх суб'єктів, посилюючи ініціацію, розробку та реалізацію соціально-значущих проєктів для різних груп населення та забезпечується ефективність формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника. Адже якість надання соціальних послуг залежить від якості отриманої фахової підготовки майбутніх соціальних працівників. У подальшому нами заплановано розробку та впровадження тренінгу для викладачів на тему: «Соціальний працівник – фахівець з майбутнього».

Використана література:

1. Бенера В. Є., Шевченко Ж. М. Практична підготовка соціальних працівників у вищій школі республіки Польща : колективна монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2020. 436 с.
2. Водяна О. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016. 20 с.
3. Кишенькова книжка емоційного інтелекту: Невеличкі вправи для інтуїтивного життя. Хессон Джил, пер. з англ. Є. Бондаренко. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2020. 176 с.
4. Шеплякова І. О. Воркшоп як інноваційна форма організації навчання майбутніх соціальних працівників. *Взаємозв'язок освіти, науки та виробництва – основа ефективного навчального процесу* : матеріали конференції. 2020. С. 266-269.

References:

1. Benera V. Ye. (2020). *Praktychna pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv u vyshchii shkoli respubliky Polshcha: kolektyvna monohrafiia* [Practical training of social workers in higher education in the Republic of Poland] / V. Ye. Benera, Zh. M. Shevchenko. Ternopil: FOP Palianytsia V.A., 436 s. [in Ukrainian].
2. Vodiana O. V. (2016). *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do sotsialnoho suprovodu simej, v yakykh перебувають діти під опікою: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04* [Professional training of future social workers for social support of families with children under care] / Ternop. nats. ped. un-t im. Volodymyra Hnatiuka. Ternopil, 20 s. [in Ukrainian].
3. Kyshenkova knyzhka emotsiinoho intelektu: Nevelychki vpravy dlia intuityvnoho zhyttia [Pocket Book of Emotional Intelligence: Small Exercises for an Intuitive Life]. Khesson Dzhyll, per. z anhl. Ye. Bondarenko. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok» : Fabula, 2020. 176 s. [in Ukrainian].
4. Shepliakova I. O. (2020). *Vorkshop yak innovatsiina forma orhanizatsii navchannia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv* [Workshop as an innovative form of organizing the training of future social workers]. *Vzaiemozviazok osvity, nauky ta vyrobnytstva – osnova efektyvnoho navchalnoho protsesu* : materialy konferentsii. S. 266-269. [in Ukrainian].

Senyk A. To the problem of update of educational technologies in the professional training of modern social workers: technology of memories

The materials of the article highlight one of the current issues, because in today's conditions, society needs professional, qualified help from social workers. The purpose of this publication is to consider the problem of updating educational technologies in the professional training of specialists in the social sphere; Emphasis is placed on the prospect of using memory technology in the future professional activity of a social worker. The author of the article emphasizes that the modern system of education and training of future social workers is a holistic type of social education that is intensively developing due to the following components: prognostic, conceptual-projective, axiological, managerial, substantive, organizational, technological and criterion-evaluative. And it is these components that can be the basis for updating technologies that ensure the development of education in the social sphere. The article indicates that three types of methods can be used within the range of technologies for the professional training of students of higher education majoring in "Social Work": objectively new, as a result of pedagogical creativity; foreign practices adapted to the institution of higher education or from other spheres of social and professional activity; traditional methods used in new conditions. The author of the publication provides a list of innovative technologies, namely: problem-based lectures, reading of individual lectures by students under the guidance of a teacher, seminars-discourses, game and simulation modeling, learning in natural conditions, performing tasks in teams, design work, case studies, field classes, a combination of "imitation" and "live practice" methods, joint research and social projects for applicants and teachers, participation in grants and volunteer actions, holding master classes and master studios, involvement of applicants and teachers in intra-organizational training of social workers, holding thematic exhibitions and contests, etc. The article also provides a detailed description of the possibilities of using memory technology based on art therapy methods in the professional training of future social workers; an example of the use of this technology by applicants during practice is given.

Key words: innovative technologies, components of education, professional training, social worker, memory technology, art therapy methods.